

**РЕТРОСПЕКТИВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКІВ
СУДОВИХ ОРГАНІВ ЗА XIV – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ**

**RETROSPECTIVE OF THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF EMPLOYEES
OF JUDICIAL BODIES IN THE 14TH – BEGINNING OF THE 20TH CENTURY**

Актуальність статті полягає в тому, що формування інституту професійного розвитку працівників судових органів відбувається під впливом соціальних, політичних, правових та економічних чинників. Відповідно, потребує дослідження генезис професійного розвитку працівників судових органів, що висвітлить сутність та походження сучасних уявлень про компетентність, поєднання наукових знань та етичної поведінки. На сьогодні, існує проблема низької дієвості запроваджених реформ, у тому числі через спротив з боку суддівського корпусу. Аналіз генезису професійного розвитку працівників судових органів дозволить віднайти причини виникнення такої ситуації та більш глибоко розкрити зв'язок між правовими та соціо-психологічними аспектами професійного розвитку. Розгляд історичного досвіду демонструватиме попередньо застосовані методи, способи боротьби із недостатністю професійних знань та заохочення до професійного розвитку й вказуватиме на їх ефективність. У статті проаналізовано специфіку становлення судової системи у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій (від XIV ст. до другої половини XVI ст.). Досліджено характерні риси формування професійних працівників судових органів за часів Гетьманщини та процесу підпорядкування українських земель Російській імперії (з другої половини XIV ст. до 1864 року). Охарактеризовано особливості систематизації порядку професійного розвитку працівників судових органів в Російській імперії (з 1864 року до 1919 року). Сформульовано перелік особливостей по кожному з вказаних етапів. Розкрито зміст кожної із них. З'ясовано, що наявність юридичної освіти унеможливило доступ до посад в судових органах осіб виключно за їх приналежність до дворянства чи шляхти. Крім того, юридична освіта дозволяє використовувати спільні підходи до застосування права, а також оцінювати судовий процес щодо його правомірності. Зроблено висновок, що становлення інституту професійного розвитку працівників судових органів відбувалося ще під час родинно-племінного устрою суспільства та було пов'язане із довірою до особи судді та наявністю у нього тривалого життєвого досвіду. Розвиток професійних навиків працівників судових органів та вимог до кандидатів на посади до судових органів безпосередньо пов'язаний із трансформацією норм моралі, норм звичаєвого права у норми права та законодавчі приписи.

Ключові слова: *ретроспектива, генезис, професійний розвиток, працівник, судові органи.*

The relevance of the article lies in the fact that the formation of the institute of professional development of employees of judicial bodies takes place under the influence of social, political, legal and economic factors. Accordingly, the genesis of the professional development of employees of judicial bodies needs to be researched, which will highlight the essence and origin of modern ideas about competence, the combination of scientific knowledge and ethical behavior. Today, there is a problem of low effectiveness of the introduced reforms, including due to opposition from the judiciary. Analysis of the genesis of the professional development of employees of judicial bodies will allow to find the reasons for the occurrence of such a situation and will more deeply reveal the connection

between legal and socio-psychological aspects of professional development. A review of historical experience will demonstrate previously applied methods, ways of combating the lack of professional knowledge and encouraging professional development, and will indicate their effectiveness. In the article the specifics of the formation of the judicial system in the Grand Duchy of Lithuania and the Polish-Lithuanian Commonwealth (from the 14th century to the second half of the 16th century) are analyzed. The characteristic features of the formation of professional employees of judicial bodies during the Hetmanship and the process of subordination of Ukrainian lands to the Russian Empire (from the second half of the 14th century to 1864) were studied. The peculiarities of the systematization of the order of professional development of employees of judicial bodies in the Russian Empire (from 1864 to 1919) are characterized. A list of features for each of the specified stages has been formulated. The content of each of them is revealed. It has been found that the presence of a legal education makes it impossible for persons to hold positions in judicial bodies solely because they belong to the nobility or gentry. In addition, legal education allows you to use joint approaches to the application of law, as well as to evaluate the legal process in terms of its legality. It was concluded that the formation of the institute of professional development of judicial officers took place even during the family-tribal system of society and was connected with the trust in the person of the judge and his long life experience. The development of professional skills of employees of judicial bodies and requirements for candidates for positions in judicial bodies is directly related to the transformation of norms of morality, norms of customary law into norms of law and legislative prescriptions.

Key words: *retrospective, genesis, professional development, employee, judicial authorities.*

Актуальність теми. Формування інституту професійного розвитку працівників судових органів відбувається під впливом соціальних, політичних, правових та економічних чинників. Відповідно, потребує дослідження генезис професійного розвитку працівників судових органів, що висвітлить сутність та походження сучасних уявлень про компетентність, поєднання наукових знань та етичної поведінки. На сьогодні, існує проблема низької дієвості запроваджених реформ, у тому числі через спротив з боку суддівського корпусу. Аналіз генезису професійного розвитку працівників судових органів дозволить віднайти причини виникнення такої ситуації та більш глибоко розкрити зв'язок між правовими та соціо-психологічними аспектами професійного розвитку. Розгляд історичного досвіду продемонструватиме попередньо застосовані методи, способи боротьби із недостатністю професійних знань та заохочення до професійного розвитку й вказуватиме на їх ефективність.

Стан дослідження. Історія становлення та вдосконалення судових органів, виникнення судової системи, як і взаємодія суду з іншими органами державної влади була неодноразово досліджена. Проте, недостатню увагу було приділено висвітленню професійності працівників судових органів, формуванню уявлень про критерії такої професійності та потребу в її розвитку. Частковий аналіз зв'язку між генезисом професійного розвитку працівників судових органів та здійсненням судочинства й судоустрою загалом було проведено в науково-теоретичних роботах наступними науковцями: В. А. Багрій, М. М. Бедрій, С. В. Васильєв, М. М. Герус, В. С. Єгорова, М. І. Іншин, О. А. Калашник, С. Г. Ковальова, М. Б. Кравчик, Н. О. Лешкович, Ю. М. Левчук, О. В. Липитчук, І. В. Назаров, В. О. Павелко, В. О. Попелюшко, С. В. Степанов, Б. Р. Стецюк, М. М. Тараненко, М. Г. Тараненко, М. Н. Тихомиров, А. О. Ткаченко, Т. В. Хутько, Ю. С. Шемшученко, С. В. Юшков, О. М. Ярошенко та інші.

Виклад основного матеріалу. Генезис професійного розвитку працівників судових органів проходив протягом усього існування суспільства. Враховуючи історичні події, що відбувалися на території України можливо виділити наступну періодизацію виникнення, становлення та вдосконалення професійного розвитку працівників судових органів залежно від рівня самостійності функціонування судових органів:

Якщо не брати до уваги виникнення протосудових органів в племінних союзах слов'ян та Київській Русі (до XIV ст.), то першим етапом генезису професійного розвитку працівників судових органів є становлення судової системи у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій, оскільки українські землі входили до складу таких країн. Досліджуючи даний етап С. Г. Ковальська вказує про формування доволі складної системи судів, до яких входили:

«суд великого князя та його намісників; третейський суд; доменіальний суд; суд для іногородців; суд в містах з магдебурзьким правом; копний суд; церковний суд» [1, с. 15].

Причиною даної диференціації можливо вважати не лише станова нерівність, але й потребу в розмежуванні компетенції та зменшити навантаження на правлячу верхівку. Так, великий князь в більшій мірі займався міжнародними справами, військовими походами, а тому суддівська діяльність для нього мала другорядний характер та найбільше стосувалася вирішення конфліктів між шляхтою. Разом з тим, відмежування церковних судів свідчить про потребу глибокого ознайомлення із церковним правом, яке було більш деталізованим та об'ємним за обсягом на той час та потребувало додаткових знань мов. Крім того, існування різних судових органів свідчить про різну мету, що стояла перед ними, що далеко не завжди полягала у вчиненні правосуддя, а тому різнилися й вимоги до професійності суддів.

На професійний розвиток суддів значно впливало встановлення ієрархічності у суді, уже в XV ст. в Судебнику Казимира у ст. 11 визначалося, що «якщо існує претензія, то спершу слід шукати правосуддя в свого господаря, а якщо такий не вчинить його, то звернутися до общинного суду. Якщо рішення общинного суду не буде виконано, то слід звернутися до княжого чи воєводського дітького», а в ст. 21 встановлено право «Пани-Ради розглядати скарги на суддів, які використовуючи право земське, вчинили проти права» [2].

Тобто, виокремлення судової функції з адміністративної досі не відбулося, однак формувалося уявлення про можливу невірність рішення суддів та потребу в захисті права на правосуддя. На рівні законодавства досі не формувалися вимоги до професійної та доброчесної поведінки суддів, проте очевидно, що такі існували в суспільстві, як норми моралі з огляду на можливість розгляду скарги на суддів в Пани-Раді. Також, зменшувалася потреба в обов'язковому фактичному володінні засобами примусу, яка уже була обов'язкова лише для найвищих інстанцій, як то суду князя чи суду Пани-Ради.

Перший Литовський Статут містить уже більше згадок про діяльність суддів, якій присвячено розділ 6. Відповідно до ч. 1 розділу 6 даного історичного правового акту «судді мають судити тільки по писаному праві, а в іншому випадку будуть каратися»; в ст. 3 розділу 6 встановлено, що «маршалки земські, дворові і навіть державці мають судити своїх підданих тими ж правами, що поширюються на них самих». У випадку оскарження рішення судді «якщо суддя гарно судив, то йому скаржник має заплатити. А якщо суддя не добре судовив, то суддя має заплатити скаржнику» [3].

Вказівка на використання тих же самих прав є способом виразу рівності перед законом та наявності у всіх однакового обсягу прав. Разом з тим, обов'язок використовувати саме однакові права свідчить про обмеження суддівського свавілля та невірного тлумачення норм. Про це й свідчить наявність юридичної відповідальності у випадках, коли судовий процес буде проводитися згідно з буквою закону, проте не відповідати справедливості.

Більш деталізовано діяльність суду врегульовано в Другому Литовському Статуті у розділі 4. Найперше, слід відзначити формування вимог уже до працівників судових органів, до якого входили підсудок та писар, а не лише суду. В статті 1 розділу 4 Другого Литовського Статуту визначено обов'язок підсудку, писарю та судді складати присягу перед вступом на посаду, де серед іншого вони зобов'язувалися «здійснювати судочинство відповідно до волі Бога, права та цього Статуту, нічого не приховуючи, не дивлячись чи це шляхтич, багатий, вбогий, друг чи приятель кровний, не приймаючи ні послуги, ні дари і не заради однієї з сторін» [4].

Таким чином, серед обов'язків працівників судових органів, які відображали їх компетентність визначалося уже й неупередженість у справах, які стосувалися їх родичів або інших близьких осіб, а також заборону корупційних відносин, тобто приймання подарунків чи прохання надати певну послугу. Сама ж потреба у прийнятті присяги свідчить про поступове відокремлення судових функцій та наділення особи, яка виконує судові функції спеціальним правовим статусом.

Відповідно до статті 7 розділу 4 Другого Литовського Статуту «судді проводять суд самі, ніхто не може бути на їх місці. Якщо суддя захворів чи мав поважні власні причини, та замість себе може призначити чоловіка доброго, цнотливого, правдивого, уміючого користуватися своїм розумом та проживаючого в цьому ж повіті». При цьому, судьями не можуть бути «духовні особи, старости, хорунжі або тіюни того ж повіту» [4].

Дана норма уже містить чіткий перелік характеристик особи, яка може виконувати суддівські функції. Їх аналіз свідчить про поєднання освіченості, тобто вміння логічно мислити, бути знайомими із місцевими традиціями, а також володіння певною професією із вимогами щодо до-

брокесності, як то доброта та правовірність. Разом з тим, професійність судді розмежовувалася із професійністю військових та чиновників. Заборона їм бути суддями пов'язана із зосередженням надмірної влади в одній особі, а також наявністю професійних деформацій, які вплинули б на якісне вчинення правосуддя.

Відокремлено слід розглядати суддівську діяльність за магдебурзьким правом, оскільки вона була незалежною від державної та здійснювалася за власними правилами. З даного питання А. О. Ткаченко визначав, що «суд здійснювався спеціальним судовим органом лавою, що складався з вйта, тобто голови, лавників та/або присяжних. Вони розглядали цивільні та кримінальні справи жителів міста, завдяки чому отримували у власність землі, сплачені штрафи та податки» [5, с. 134].

Тобто, для магдебурзького права судова функція була частиною загального управління. Проте, важливо її відмінністю була оплата роботи суддів, які мали проводити судові засідання на постійній основі. Крім того, оплата їх послуг забезпечувала матеріальні потреби суддів, а отже збільшувала час на розвиток професійних навиків.

Тож, на етапі становлення судової системи у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій було сформовано фундаментальні вимоги до професійності суддів та інших працівників судових органів, визначену потребу в постійності та профільності судової діяльності, дотримання не лише букви закону, але норм моралі, тобто доброчесність поведінки. Серед особливостей досліджуваного етапу генезису професійного розвитку працівників судових органів слід виділити наступні:

1. Приватно-публічний характер ведення судової діяльності. Публічний характер розкривається через застосування загальних норм права та виконання суддівських повноважень, що було можливим разом із отриманням титулу. Публічний характер проявлявся у можливості залучати громаду до розгляду справи та сплаті податків на користь суддів у містах. Приватний же характер розкривався у розгляді справ лише за зверненнями громадян, навіть якщо такі стосувалися вчинення кримінального правопорушення.

2. Першочерговість дотримання норм моралі у поведінці працівників судових органів. Моральність, доброчесність судді була невід'ємною від його професійності. Працівники суду мали своєю поведінкою та рішенням відображати суспільні уявлення про справедливість та правосуддя. Чітких законодавчих критеріїв такої поведінки не було визначено, а тому норми моралі були універсальним інструментом оцінки.

3. Заборона зловживання владою та використання свого правового становища. Така ситуація особливо стосувалася працівників судових органів у містах, адже населення володіло компетенцією усунути їх від влади. Щодо феодальних чи мирових судів, то зловживання владою визнавалося рішенням Пани-Ради чи великого князя, а тому було пов'язано із особистим баченням, а не нормами права безпосередньо.

Наступним етапом генезису професійного розвитку працівників судових органів є формування професійних працівників судових органів за часів Гетьманщини та процесу підпорядкування українських земель Російській імперії. Наведений етап є перехідним та відображає особливості, як феодального ладу в суспільстві, так й вплив новітніх поглядів на джерело походження влади. Щодо Гетьманщини, то насамперед, слід відзначити існування відокремлених судів, які до того ж мали власну структуру, інстанції та диференціювалися залежно від спеціалізації [6].

Спеціалізація щодо розгляду цивільних, кримінальних, військових справ обумовлювала потребу в наявності попередньої освіти та вміння спілкуватися декількома мовами, як то польською, латиною та українською для забезпечення розуміння змісту правових актів та показів свідків, оскільки система станових судів була скасована. Водночас, наявність інстанцій свідчить про можливість набувати власний професійний досвід для судді, а отже й вдосконалювати навички в судочинстві. Разом з тим, досі об'єднанням з адміністрацією залишається розгляд судових справ в останній інстанції, що здійснюється гетьманом. Така ситуація свідчить про випадки суб'єктивного вирішення справи, свавілля з боку суддів або ж недостатньої повноти і достовірності досліджуваних доказів.

На даний недолік звертає увагу і М. О. Мельник, зазначаючи, що «судоустрій та судочинство в Гетьманщині поступово ставало не відповідним суспільному запиту. Правосуддя досі залишалося прерогативою управлінського апарату, як то Генеральної військової канцелярії, що втручалася навіть у справи, які розглядав Генеральний військовий суд на чолі з Гетьманом. Все частішими ставала скарги на відсутність справедливості у рішеннях суду, корупцію, зловживання» [7, с. 137].

Тобто, судова система Гетьманщини була пристосована до військових потреб, однак із збільшенням її територіальної юрисдикції та при порівнянні із судами в містах магдебурзького права ставала очевидна фактична неспроможність розглядати усі скарги від населення якісно та повноцінно. Однією із основних причин виникнення даного проблемного аспекту слід вважати військову спрямованість діяльності суддів, неможливість вплинути на розгляд справи інших працівників суду та відсутність реальних засобів контролю за їх діяльністю з боку громадськості.

Під час процесу підпорядкування українських земель Російській імперії застосовувалося, як звичаєве, так й писане право. «Права, за яким судився малоросійський народ» є неофіційною кодифікацією українського звичаєвого права, що застосовувалася для вчинення судочинства. Так, відповідно до ст. 2 арт. 3 розділу 7 даного документу, суддею могла бути тільки та людина, що є «достойною, заслуженою, не підозрілою щодо вірності імператорській величності, грамотною, в правах вмілою, керуючою, народженою в законному шлюбі, чесного походження, не менше 25 і не більше 70 років. Не могли ж бути суддями сліпі, глухі, позбавленні розуму, п'яниці, іноземці, лихварі, іновірці чи новохрещені, відступники від віри, єретики» [8, с. 81].

Тобто, професійність суддів формувалася уже з трьох складових: наявності знань, як загальних, так й конкретно у праві; досвідченості, що стосувалося загального життєвого досвіду, вміння його оцінювати та керувати власними діями, а також досвіду працювати у правовій сфері; достойності, тобто відповідності морально-етичним уявленням суспільства, як то народження у шлюбі чи чесне походження, наявність лідерських якостей. Разом з тим, перелік заборон є доволі обмеженим та стосується більше фізичної неможливості виконувати обов'язки судді чи відсутності поваги в суспільстві до лихварів чи єретиків. В той же час, питання зловживання владою та поєднання декількох посад не розглядається, як перешкода.

Також, у ст. 1-6 арт. 4 розділу 7 Прав, за яким судився малоросійський народ встановлюються вимоги до суддів, як то «слідування Священному писанню, відсутністю емоцій під час суду, судити на основі прав, а не власних знань чи досвіду, не підкорятися іншим суддям в своїх рішеннях» [8, с. 83]. Таким чином, від суддів вимагається дотримуватися неупередженості, об'єктивності та незалежності під час розгляду судової справи. Формування зв'язку з релігійними текстами спрямовано на закріплення принципу справедливості та його застосування у випадку прогалин в нормативних положеннях. Відповідно, професійність суддів складалася не лише із можливості не просто знати закон, але й застосовувати та тлумачити його згідно з принципами, а також проводити управлінську діяльність щодо попередження стороннього впливу на розгляд справи.

В той же час, судова система Російської імперії до якої поступово наближалася українська була менш розвиненою та мала середньовічний й феодальний характер. Так, О. В. Липитчук зазначає, що в спробах вдосконалити російську судову систему Катерина II в 1775 році «закріплює станові суди, а суди губернів та уїзді були бездіяльними, оскільки вплив губернаторів, намісників чи поліції на вирішення справ був переважаючий. З часом, знову були повернуті права губернаторам щодо порушення чи зупинення справ, прийняття судових рішень» [9, с. 83].

Професійність суддів, у даному випадку, зводилася до вірного служіння інтересам губернатора чи намісника певної території, а застосування права, дотримання правової процедури було другорядним. Зрозуміло, що за таких умов формувалася недовіра до суддів, збільшувалося популярність третейських чи інших позадержавних судів. Неєфективна діяльність суддів, відсутність професійних навиків в інших працівників судових органів надалі призвело до потреби у реформуванні. Напрямок централізації, обраний Російською імперією вказував на проведення реформи на усій її території, а отже й скасування українського порядку судочинства.

Слід констатувати, що досліджуваний етап відображає трансформаційні процеси в суспільстві та пов'язаний із спробами кодифікації звичаєвого права з метою усунення корупції, свавілля з боку суду. Вчинення правосуддя потребувало глибоких знань та багато часу, а тому виокремлювалася окрема посада судді, який не виконував адміністративних, управлінських чи військових функцій. Разом з тим, можливість застосувати примус у суду робила його інструментом політичного впливу, а отже зменшувало незалежність та професійність працівників судових органів. Серед основних особливостей етапу формування професійних працівників судових органів за часів Гетьманщини та процесу підпорядкування українських земель Російській імперії слід визначити такі:

1. Поєднання звичаєвих та нормативних вимог до професійності працівників судових органів. Закріплення в нормативних актах правових норм обґрунтовується потребою спільного управління великими територіями, а також встановленням меж судової діяльності, критеріїв зловживання владою та проголошення наявності відповідальності за таке зловживання. Водно-

час, звичаєві норми відображали оціночні поняття щодо правомірності діяльності працівників судових органів.

2. Гарантування інституційності та спеціалізованості діяльності працівників судових органів. Спеціалізація дозволяла розподілити цивільні та військові справи, які судилися за різними нормами права, а отже й потребували різного рівня професійності. Інстанційність допомагала виправляти помилки здійсненні у розгляді справи. Разом з тим, чим вищою була інстанція, тим меншим було значення права та законодавства, тобто спеціалізованість працівників на судовій, а не управлінській діяльності.

3. Надмірна суб'єктивність під час призначення на посади до судових органів. Під час Гетьманщини суб'єктивність стосувалася призначення суддів або ж Гетьманом, або ж призначення його громадою, що обумовлювалося репутацією особи, а не наявністю юридичних знань чи судової практики. Процес підпорядкування українських територій Російській імперії потребував отримання посад, у тому числі в судах особами, які підтримували Російську імперію, а тому їх призначення відбувалося виключно після схвалення в міністерстві юстиції.

Наступний етап генезису пов'язаний із систематизацією порядку професійного розвитку працівників судових органів в Російській імперії. Слід зазначити, що попередньо на територіях, на які поширювала свою владу Російська імперія, існували доволі розрізнені судові системи, а часто й не передбачалося існування закріпленого у нормах варіанту розгляду будь-яких справ окрім кримінальних. В останньому випадку, порядок судочинства закріплювався ще Військовим статутом [10].

Відповідно, судова реформа мала на меті об'єднати, уніфікувати, вдосконалити судову систему, пристосувати до її більш демократичного ладу. Судова реформа мала вирішити проблеми із застосуванням тортур, визначенням достовірності доказів, змагальності судового процесу, ролі в ньому прокурора та адвоката. Прийняті в 1864 році Судові статuti [11], склалися із 5 книг, присвячених цивільному, кримінальному судочинству та справах щодо спадкування, виконавчого провадження, третя книга стосувалася саме діяльності працівників судових органів. Варто наголосити, що Судові статuti були неодноразово змінені, як щодо вдосконалення, так скасування дії окремих норм, що зменшувало структурність та ефективність дії.

Відповідно до ст. 203-204 «Встановлення судових установ» (третя книга Судових статутів) «членами окружного суду можуть бути лише ті особи, що прослужили у суді не менше 3 років у званні не нижче секретаря окружного суду. Також, до членів окружного суду можуть зараховуватися присяжні повірені, що були такими не менше 10 років та отримали відповідний сертифікат про це та сертифікат про чітке, справне та бездоганне виконання своїх обов'язків» [12].

Судова система за реформою 1864 передбачала існування, як мирових (міських та повітових), так й окружних судів. Якщо для місцевих суддів можливо було призначення особи лише із освітою та досвідом у правовій сфері, то для окружних важливим є спеціалізація на судовій діяльності. Така ситуація пояснюється більшим обсягом справ, детальними вимогами щодо ведення судового діловодства та судових засідань. Разом з тим, збільшується обсяг самих працівників судових органів, які тепер складаються окрім писаря та судді із повіреного присяжного, прокурора, судових слідчих, обер-секретарів.

Було встановлено й загальні вимоги до будь-якого із працівників судового органу. Так, згідно з ст. 407 «Встановлення судових установ» кандидати на посаду до судової установи мають «закінчити курс юридичних наук у вищих навчальних закладах»; ст. 353 встановлено вимогу для присяжного повіреного окрім освіти мати «досвід в практичній сфері під керівництвом присяжних повірених не менше 5 років» [12]. Потреба в отриманні юридичної освіти унеможлилювала перехід від адміністративної посади на судову виключно внаслідок наявності досвіду чи поваги з боку суспільства. Отримання освіти забезпечувало надалі й однакове застосування законів та наказів на основі єдиних підходів до тлумачення та оцінювання доказів, тобто уніфікувалася судова практика. Призначення працівників судових органів міністерством юстиції зменшувало вплив суб'єктивних чинників під час вибору, а також владу (офіційного чи корупційного характеру) над ними осіб, що виконують адміністративні функції, як то губернаторів.

Досліджуючи судову реформу 1864 року Н. О. Лешкович оцінює її позитивно, оскільки «суд почав працювати швидше та на підставі закону, зменшилася корупція. Проте, вироки провозували все більше звернень до апеляції. Вплив на суд набував все більше політичного контексту. В той же час, право судити цивільні справи зменшило втручання адміністрації в приватні справи, а незначна кількість вироків з року в рік свідчила про більш об'єктивне вирішення справ» [13, с. 52].

Наслідки судової реформи на професійний розвиток, також, можливо оцінювати позитивно, адже вперше було визначено обов'язковість юридичної освіти та досвіду сфері суду разом із забезпеченням можливості отримати таку освіту на території країни, а отже враховуючи національні особливості. Разом з тим, скасування магдебурзького права у містах та зменшення кількості судів призвело до збільшення навантаження на суди, а отже й зменшення можливості застосувати усі професійні навички. Крім того, досі не визначено обов'язок працівників судових органів постійно розвивати професійні навички не лише в ході практичної діяльності, але й в процесі обміну досвідом на зібраннях суддів та згідно з новими правовими концепціями.

Таким чином, досліджуваний етап генезису професійного розвитку працівників судових органів пов'язаний із створенням чітких критеріїв професійності, функціонуванням механізму розподілу судової та адміністративної влади, а також правових інструментів забезпечення реальної можливості здобути знання та навички необхідні для отримання посади в суді. До основних особливостей етапу систематизації порядку професійного розвитку працівників судових органів в Російській імперії слід зарахувати наступні:

1. Обов'язкове отримання юридичної освіти працівниками судових органів. Наявність юридичної освіти унеможливило доступ до посад в судових органах осіб виключно за їх приналежність до дворянства чи шляхти. Крім того, юридична освіта дозволяє використовувати спільні підходи до застосування права, а також оцінювати судовий процес щодо його правомірності. Наявність юридичної освіти є ще однією гарантією незалежності від адміністративних органів, оскільки дозволяє більш ефективно захищати права працівників судових органів та осіб, що звернулися за захистом.

2. Незалежність діяльності працівників судових органів від управлінської діяльності. Тобто, праця в судових органах є несумісною із працею в інших організаціях чи державних органах. Хоча організація внутрішньої діяльності суду досі здійснюється іншими державними органами, проте це забезпечує більшу профільність діяльності суддів. Як наслідок, здобувається досвід вчинення правосуддя, а не впорядкування та управління.

3. Нівелювання моральних та етичних чинників добору на посади до судових органів. Оскільки призначення на посаду здійснювалося Міністром юстиції, а не жителями територій, то визначальними стали вміння та професійні знання. Варто уточнити, що моральні та етичні чинники впливали в аспекті фактичної здатності проводити судочинство, як то усунення від праці в судових органах іновірців, які не були знайомі з національним правом, звичаями, а отже не могли якісно проводити судовий розгляд.

Отже, становлення інституту професійного розвитку працівників судових органів відбувалося ще під час родинно-племінного устрою суспільства та було пов'язане із довірою до особи судді та наявністю у нього тривалого життєвого досвіду. Розвиток професійних навичок працівників судових органів та вимог до кандидатів на посади до судових органів безпосередньо пов'язаний із трансформацією норм моралі, норм звичаєвого права у норми права та законодавчі приписи.

Список використаних джерел:

1. Ковальова С. Г. Еволюція судової системи і судочинства на українських землях Великого Князівства Литовського : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / ОНЮА. О., 2004. 21 с.
2. Лист (судебник) великого князя Казимира Ягайловича 1468. URL: <https://cutt.ly/ogPTMP7> (Дата звернення: 02.11.2020).
3. Перший (Старий) Статут Великого князівства Литовського 1529. URL: <https://cutt.ly/0gPT0TO> (Дата звернення: 02.11.2020).
4. Другий (волинський) статут Великого Князівства Литовського 1566 року. Мінськ, 2003. 263 с.
5. Ткаченко А.О. Магдебурзьке право на теренах українських земель: світоглядно-правові засади. *Світогляд-Філософія-Релігія*. 2014. № 7. С. 129–139.
6. Тараненко, М. Г., Тараненко М. М. Правовідносини, судоустрій, злочини та покарання на Запорозькій Січі. Вісник НТУУ «КПІ». *Політологія. Соціологія. Право*. 2017. № 3/4 (35/36). С. 117–122.
7. Судова реформа гетьмана К. Розумовського наприкінці XVIII ст. *Сіверщина в історії України* : зб. наук. пр. К.: Глухів, 2014. № 7. С. 137–139.

8. Шемшученко Ю. С. Права за якими судиться малоросійський народ. К. : МАПК, Міністерство України у справах науки і технологій, 1997. 598 с.
9. Липитчук О. В., Лешкович Н. О. Судова реформа 1864 року і проблеми формування правової свідомості в Росії (друга половина XIX – початок XX ст.). *Вісник Львівського університету*. 2014. № 59. С. 92–101.
10. Військовий статут. Повне зібрання законів Російської імперії з 1649 року. СПб : Типографія 2 відділення. № 3006. С. 203–453.
11. Судові статути від 20 листопада 1864 року. URL: <https://cutt.ly/2gPYEH0> (Дата звернення: 02.11.2020).
12. Встановлення судових установ : Судовий статут від 20.11.2020. URL: <https://cutt.ly/ogPYT1g> (Дата звернення: 02.11.2020).
13. Липитчук О. В., Лешкович Н. О. Суд і судочинство в Росії після судової реформи 1864 року. *Вісник Львівського університету*. 2014. № 1. С. 44–54.